

MUSTAQIL DAVLATLAR HAMDO‘STLIGINING MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIGA TA’SIRI

Yusufjonov Bahrom Yo‘ldoshovich

*O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
xalqaro munosabatlar 2-bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada O‘zbekistonning Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi tashkilotiga a‘zo bo‘lish tarixi, bugungi siyosiy islohotlar davrida O‘zbekistonning tashkilot doirasidagi faoliyati, tutgan o‘rni va shu kunga qadar hamkorlik natijasida erishilgan yutuqlar to‘g‘risida so‘z yuritiladi. Bundan tashqari maqolada O‘zbekiston va Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi tashkiloti o‘rtasidagi hamkorlikning kelajakdagi istiqbollari haqida ham fikrlar keltirib o‘tiladi.*

Kalit so‘zlar: *post-sovet mamlakatlari, umumiy iqtisodiy makon, iqtisodiy integratsiya, yo‘l xaritalari.*

ANNOTATION: *In this article, the history of Uzbekistan's membership in the Commonwealth of Independent States, the activities of Uzbekistan within the framework of the organization during the current period of political reforms, its role, and the achievements achieved as a result of cooperation so far. is conducted. In addition, the article also discusses the future prospects of cooperation between Uzbekistan and the Commonwealth of Independent States.*

Key words: *Post-Soviet countries, common economic space, economic integration, road maps.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligiga erishganidan so‘ng siyosiy vaziyat u va boshqa post-sovet davlatlarini Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi tashkilotiga a‘zo bo‘lishiga undadi. Bunga ushbu davlatlar o‘rtasidagi siyosiy va iqtisodiy tizimlarning bir-biriga yaqin ekanligi va sanoatlarning o‘zaro mahkam jipslashib ketgani asosiy sabab sifatida keltirib o‘tildi. Masalaning asosiy tomoni shundaki, hozirgi kunda bu tashkilot ba‘zi olimlarning ta’kidlashicha o‘zining amaliy kuchini yo‘qotib, faqatgina Rossiyaning talablarini boshqa davlatlarga yetkazish uchun rasmiyatchilikka tuzilgan tashkilotga aylanib qolgan, lekin bu fikrlar hozirgi kundagi jadal integratsiya jarayonlari fonida o‘z maqbulligini yo‘qotmoqda. Mana shularni hisobga olgan holda O‘zbekiston va Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish tashqi siyosatimizda to‘g‘ri qarorlarni qabul qilishimizga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi (MDH) — davlatlararo tashkilotdir. Bu tashkilot 1991-yil 8-dekabrda Minskda Belarus, Rossiya, Ukraina tomonidan tuzilgan. Ana shu davlat rahbarlari imzo chekkan bitimda SSSR chuqur tanazzulga uchrab parchalanib ketish natijasida yo‘q bo‘lgani qayd qilinadi va uchala davlat siyosiy, iqtisodiy, gumanitar,

madaniy va boshqa sohalarda hamkorlikni rivojlantirishga intilishini bayon etiladi. 1991-yil 21-dekabrda bitimga Ozarbayjon, Armaniston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Moldova, Tojikiston, Turkmaniston, O‘zbekiston qo‘shildi, ular Belarus, Rossiya va Ukraina bilan birga Mustaqil davlatlar hamdostligining maqsad va qoidalari to‘g‘risidagi Deklaratsiyani Olmaota shahrida imzolashdi³⁸. 1993-yil dekabrda Mustaqil davlatlar hamdo‘stligiga Gruziya qo‘shildi. 1993-yil yanvarda Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi Ustavi qabul qilindi, u davlatlarning inson huquqlari va erkinliklarini ta‘minlash, tashqi siyosiy faoliyatini muvofiqlashtirish, umumiy iqtisodiy makonni vujudga keltirish, transport va aloqa tizimlarini rivojlantirish, aholi sog‘lig‘i va atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy masalalar va immigratsiya siyosati, uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash, mudofaa siyosatida hamkorlik qilish va tashqi chegaralarni qo‘riqlashda birgalikda faoliyat yuritishni nazarda tutadi. Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi haqiqiy a‘zolari bilan birga Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi faoliyatining ayrim turlarida qatnashuvchi a‘zolari ham bo‘lishi mumkin. Mustaqil davlatlar hamdo‘stligining quyidagi organlari tashkil qilingan: Davlat boshliqlari kengashi, Hukumat boshliqlari kengashi, Tashki ishlar vazirlari kengashi, Davlatlararo iqtisodiy qo‘mita, markazi SanktPeterburgda bo‘lgan Parlamentlararo assambleya va boshqa Mustaqil davlatlar hamdo‘stligining doimiy ishlovchi organi Minsk shahrida joylashgan Muvofiqlashtiruvchi maslahat qo‘mita hisoblanadi. Uning qoshida doimiy kotibiyat ishlaydi. Davlat boshliqlari kengashi 1 yilda kamida 2 marta o‘tkaziladi. Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi organlarining faoliyati Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi nizomi bilan tartibga solinadi.

Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi sobiq SSSR hududida fuqarolik urushi kelib chiqishining oldini oldi, mamlakatlarni bosqichma bosqich xalqaro munosabatlar tizimiga kirib, mustaqilliklari, suverenitetini mustahkamlashga ko‘mak berdi. Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi o‘z faoliyati davomida haddan tashqari ko‘p qarorlar qabul qildi-yu, lekin aksariyat hollarda ularning ko‘pi bajarilmadi. Hozir Mustaqil davlatlar hamdo‘stligiga kiruvchi davlatlarning aholisi 283 mln. kishini tashkil etadi. Bu aholining 120,5 mln. iqtisodiyotda mashg‘uldir. Ularning 29,4 foizi sanoat va qurilishda, 21,5 foizi qishloq xo‘jaligi, o‘rmon va baliqchilik sohasida ishlaydi³⁹.

O‘zbekiston o‘z milliy manfaatlaridan kelib chiqqan holda MDHda ishtirok etmoqda. U MDHga davlatlar ustidan tuzilgan tashkilot sifatida emas, balki mustaqil davlatlarning harakatlarini muvofiqlashtiruvchi organ sifatida qaraydi. MDH hududida davlatlarning teng huquqligi asosida yagona iqtisodiy makonni yaratish, tashkilotda umuman iqtisodiy munosabatlarning ustuvorligiga erishish, davlatlar o‘rtasida savdo-iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish uchun harakat qiladi.

³⁸ Нешатаева Т. Н., Международные организации и право. Новые тенденции в международном-правомов регулировании, М., 1999.

³⁹ O‘zbekistonda politologiya [2001-yil 18-oktabrda Toshkent shahrida o‘tkazilgan respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari], T., 2002;

2019-yil martida O‘zbekiston cheklangan miqdorda badal to‘lash sharti bilan MDH parlamentlararo Assambleyasiga a‘zo bo‘ldi.

O‘tgan yillar MDH mamlakatlari ikki tomonlama va ko‘p tomonlama shartnoma munosabatlari doirasida teng huquqli sherikchilik asosida o‘zaro foydali hamkorlik ishlari uchun keng imkoniyatlar mavjudligini tasdiqladi. Bunday hamkorlik hamdo‘stlik mamlakatlarining hududiy yaqinligi va iqtisodiy jihatdan bog‘langanligina emas, balki chuqur tarixiy ildizlar va mintaqaviy aloqalar, katta tarixiy davr mobaynida xalqlarimizning taqdiri mushtarakligi ham asos bo‘ldi. Mintaqamiz xalqlarining yaqinlashuvi – tabiiy kechayotgan jarayon. Bu yaqinlik sobiq Ittifoq mavjud bo‘lganligidan qat’iy nazar hamma vaqt bo‘lib kelgan. Bu haqiqiy integratsiya bo‘lib, sun’iy ravishda joriy etiladigan integratsiyadan farq qiladi. Unga sovetlardan keyingi davlatlarning birortasi qarshi emas, ayni chog‘da ularning birortasi ham o‘z mustaqilligidan voz kechmoqchi emas. Biz uchun masalaning mohiyati mustaqillik yoki integratsiyani tanlash emas, balki bu ikki yo‘nalishni uyg‘unlashtirishdan iboratdir.

O‘zbekiston rahbariyati MDHni haqiqiy mustaqil, suveren davlatlar integratsiyasi sifatida ko‘rishni istadi. Biroq, dastlabki yillarda MDH a‘zo davlatlari munosabatlarida bir qator muammolar ham ko‘zga tashlandi. Jumladan, bu tashkilot o‘z kengashlarida barcha a‘zo davlatlar taraqqiyoti uchun muhim hujjatlar qabul qilar, biroq ularning bajarilishi sekin kechar edi. Ayrim kelishuvlar esa barbod bo‘lar edi. O‘zbekiston davlati doimo bu tashkilotning muntazam ishlab turishi, uning qabul qilgan qarorlarining bajarilishi tarafdori bo‘lib keldi. Prezident I.Karimovning bu tashkilot kengashlariga qatnashuv oldidan ommaviy axborot vositalariga bergan intervyularida aynan shu muammolar o‘z ifodasini topdi. O‘zbekiston Respublikasi MDH davlatlari bilan iqtisodiy hamkorlikka kirishar ekan, doimo ularning mustaqilligiga dahl qilmaslikka intildi va bunga amal qildi.

Bugungi kunda ham O‘zbekiston Respublikasi MDHga ko‘p tomonlama hamkorlik uchun shart-sharoit yaratishdan manfaatdor suveren mamlakatlar birlashmasi sifatida qaraydi. Davlatimiz rahbari 2012-yil 15-may kuni Moskvada MDH davlatlari rahbarlari kengashining norasmiy uchrashuvida ham hamdo‘stlik ko‘p qirrali hamkorlikni muvofiqlashtiruvchi vazifasini bajarishi, u bevosita muzokara va davlatlararo muloqotlar, turli darajadagi ikki tomonlama uchrashuvlar maydoni bo‘lib qolishi lozimligini yana bir ta’kidladi.

2012-yil 15-may kuni Moskva shahrida Kollektiv xafvsizlik shartnomasi tashkiloti (ODKB) Kollektiv xafvsizlik kengashining yubiley (10 yillik) sessiyasida ham Prezident I.A.Karimov ishtirok etib, yana bir bor O‘zbekiston (ODKB) Kollektiv xafvsizlik shartnomasi tashkilotining asosiy maqsadi, avvalo a‘zo davlatlarning tashqi tahdidlardan himoya qilishdan iborat, deb bilishini ta’kidladi. Sessiyada (ODKB) Kollektiv xafvsizlik shartnomasi tashkiloti faoliyatining samaradorligi va uning yanada rivojlanishini ko‘p jihatdan barcha a‘zo davlatlarning hamjihatlik tamoyiliga amal qilishi hamda manfaatlar uyg‘unligiga bog‘liq ekani bayon etildi.

O‘zbekiston Respublikasi MDH doirasida sun’iy ravishda joriy etiladigan integratsiyaga hamda davlatlardan yuqori turuvchi tuzilmalarini parlament, ko‘plab amaldorlar

ishlaydigan ma'muriy idoralar, harbiy siyosiy organlarni tashkil etishga qarshi. O'zbekiston mustaqillik va integratsiyani uyg'unlashtirish tarafdori, MDHni haqiqiy mustaqil suveren davlatlar integratsiyasi sifatida ko'rishni xohlaydi. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatida hamdo'stlik mamlakatlari bilan ikki tomonlama hamkorlikni yo'lga qo'yish va rivojlantirish alohida o'rin tutadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasining Rossiya Federatsiyasi (RF) bilan davlatlararo teng huquqli munosabatlar o'rnatish va rivojlantirishga alohida ahamiyat berayotganligi muhimdir. 1991-yil 21-dekabrda I.A.Karimov Moskvaga tashrif buyurib, Rossiya Federatsiyasi (RF) Prezidenti B.Yelsin bilan ikki davlat o'rtasida muxtor vakolatxonalar ochish, bir-birlarining suverenitetini va hududiy yaxlitligini hurmat qilish, tashqi siyosat va iqtisodiy masalalarida hamkorlik qilishiga kelishib oldilar.

MDH davlatlari bilan o'zaro hamkorlikni rivojlantirish mamlakatimiz tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu borada 2020-yil tariximizda muhim iz qoldirdi. Joriy yilda O'zbekiston MDHga raislik qilishdek mas'uliyatli vazifani ilk bor o'z zimmasiga oldi.

Shu o'rinda, O'zbekistonning MDHga raislik davri pandemiya va uning salbiy oqibatlariga qarshi kurash sharoitiga to'g'ri kelganini ta'kidlash joiz. Rejalashtirilgan tadbirlarning ko'p qismi yangi noodatiy sharoitlarda va onlayn formatlarda bo'lib o'tdi. Shunga qaramay, keskin vaziyatda, har qanday sharoitda ham O'zbekiston xalqaro majburiyatlarni bajarishda o'ziga xos salohiyatni namoyish etdi⁴⁰.

Hamkorlikning huquqiy asoslarini mustahkamlashga bag'ishlangan 70 dan ortiq muhim ko'p tomonlama hujjatlarning qabul qilinishi MDHning ushbu davrdagi samarali faoliyatidan dalolat beradi. SHu bilan birga, ushbu yil davomida qabul qilingan hujjatlarning ko'p qismi dasturiy xarakterga ega ekanligi bilan ajralib turdi. Ya'ni, rejalashtirilgan tadbirlar aniq ko'rsatilgan holda dasturlar, strategiyalar va yo'l xaritalari shaklida qabul qilindi.

Yana bir jihat – O'zbekistonning savdo-sotiq doirasidagi alohida sheriklar bilan bu yilgi savdosi 20 foizdan oshdi. MDH doirasidagi O'zbekiston faoliyatining samarali ekanligi ekspertlarning yuqori bahosi bilan ham tasdiqlanadi.

2024-yilning birinchi yarmida Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) davlatlaridan O'zbekistonga 2,4 milliard dollarlik investitsiya va kreditlar kiritilgan. 2023-yilda ushbu ko'rsatkich 2,7 milliard dollarni tashkil etgan bo'lib, umumiy xorijiy investitsiyalar hajmining 15,5 foiziga teng bo'lgan⁴¹.

⁴⁰ Prezident Shavkat Mirziyoevning 2021 yilning 15-16 iyul kunlari Toshkentda o'tkazilgan "Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy o'zaro bog'liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar" mavzusidagi konferensiyada so'zlagan nutqi.

⁴¹ . O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev raisligida 2024-yilning 19 yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo'yicha o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida so'zlagan nutqi.

XULOSA. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasining Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligidagi raisligi MDHni yanada rivojlantirish konsepsiyasi hamda tashkilot doirasida hamkorlikning turli yo‘nalishlari bo‘yicha qabul qilingan rejalar va dasturlarga asoslangan holda amalga oshiriladi. 2020-yilda O‘zbekiston bir vaqtning o‘zida Davlat rahbarlari kengashida, Hukumat rahbarlari kengashida, Tashqi ishlar vazirlari kengashida, Iqtisodiy kengashda va Hamdo‘stlikning boshqa tuzilmalari huzuridagi a‘zo davlatlarning doimiy vakolatli vakillari kengashida, MDH Iqtisodiy kengashi huzuridagi iqtisodiy masalalar bo‘yicha komissiyada ham raislik qilgani juda mas‘uliyatli vazifa bo‘lgan. O‘zbekistonning raisligi MDHning asosiy hujjatlariga muvofiq tarzda vorislik tamoyilidan kelib chiqqani va rivojlanishning jadal dinamikasini, ishtirokchi davlatlar xalqlarining farovonligini va hayot sifatini yuksaltirishni ta‘minlash maqsadida birinchi navbatda tashkilot ishtirokchi davlatlarining tenglik, yaxshi qo‘shnichilik, o‘zaro manfaatlarni hurmat qilish va hisobga olishga asoslangan sherikchilik munosabatlarini kengaytirish va mustahkamlashga yo‘naltirilgani ham bu tashkilotning O‘zbekiston tashqi siyosatida muhim o‘rin egallashidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev raisligida 2024-yilning 19 yanvar kuni ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo‘yicha o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishida so‘zlagan nutqi.
2. Prezident Shavkat Mirziyoevning 2021 yilning 15-16 iyul kunlari Toshkentda o‘tkazilgan “Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy o‘zaro bog‘liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar” mavzusidagi konferensiyada so‘zlagan nutqi.
3. O‘zbekistonda politologiya [2001-yil 18-oktabrda Toshkent shahrida o‘tkazilgan respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari], T., 2002;
4. Нешатаева Т. Н., Международные организации и право. Новые тенденции в международном-правомов регулировании, М., 1999.